

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**XIX RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

OKTYABR, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.com>

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 19-son (13-oktyabr, 2026-yil).– 191 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 9-oktyabr

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

“JASORAT” FENOMENINING KOGNITIV-SEMANTIK VA LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Jurayeva Moxinabonu Komil qizi

Osiyo Xalqaro universiteti o'qituvchisi, Buxoro davlat universiteti
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda “jasorat” fenomenining kognitiv-semantik va lingvokulturologik xususiyatlari tadqiq etiladi. Jasorat insonning jismoniy qo'rqmasligini anglatuvchi oddiy xususiyat sifatida emas, balki tafakkur, til va madaniyat kesishmasida shakllanuvchi murakkab konseptual-aksiologik hodisa sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotda “jasorat” konseptining semantik tuzilishi, uning yadro va periferik belgilari, “mardlik”, “matonat”, “qat'iyat”, “fidoyilik”, “qahramonlik”, “or-nomus” va “vatanparvarlik” kabi tushunchalar bilan konseptual aloqalari yoritiladi. Shuningdek, jasoratning metaforik konseptuallashuvi, milliy-madaniy mazmuni hamda o'zbek lingvomadaniyatida namoyon bo'lish xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: jasorat, fenomen, konsept, kognitiv semantika, lingvokulturologiya, konseptualizatsiya, mardlik, matonat, qahramonlik, aksiologik mazmun, konseptual metafora, milliy-madaniy qadriyat.

COGNITIVE-SEMANTIC AND LINGUOCULTURAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF “COURAGE”

Jurayeva Moxinabonu Komil qizi

Lecturer at Asia International University,
PhD student at Bukhara State University

Annotation. This thesis examines the cognitive-semantic and linguocultural characteristics of the phenomenon of “courage.” Courage is interpreted not merely as a personal trait denoting the absence of physical fear, but as a complex conceptual and axiological phenomenon shaped at the intersection of thought, language, and culture. The study explores the semantic structure of the concept of “courage,” its core and peripheral features, and its conceptual relationships with notions such as “bravery,” “fortitude,” “determination,” “self-sacrifice,” “heroism,” “honor,” and “patriotism.” Particular attention is also paid to the metaphorical conceptualization of courage, its national and cultural significance, and the specific ways in which it manifests itself in Uzbek linguoculture.

Keywords: Courage, phenomenon, concept, cognitive semantics, linguoculturology, conceptualization, bravery, fortitude, heroism, axiological content, conceptual metaphor, national and cultural values.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i19/n21>

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarini faqat ularning grammatik yoki lug'aviy xususiyatlari asosida o'rganishdan inson tafakkuri, madaniyati va qadriyatlar tizimi bilan uzviy aloqada tadqiq etishga o'tish kuzatilmoqda. Kognitiv tilshunoslik va lingvokulturologiyaning rivojlanishi natijasida muayyan tushunchaning tilda qanday ifodalanishi bilan bir qatorda, uning inson ongida qanday konseptuallashtirilishi, qanday bilim tuzilmalari bilan bog'lanishi va milliy madaniyat ta'sirida qanday mazmun kasb etishi ham tadqiqot markaziga chiqdi. Shu nuqtayi nazardan, insonning axloqiy, ruhiy va irodaviy fazilatlarini ifodalovchi **“jasorat”** fenomenini o'rganish alohida ilmiy ahamiyatga ega.

“Jasorat” tushunchasi insoniyatning tarixiy va madaniy taraqqiyoti davomida shakllangan universal qadriyatlardan biridir. Turli xalqlar madaniyatida jasorat ijobiy baholanuvchi insoniy fazilat sifatida e'tirof etiladi. Biroq mazkur fenomenning konkret mazmuni, uni ifodalovchi obrazlar,

assotsiatsiyalar va til birliklari muayyan milliy-madaniy muhit ta'sirida shakllanadi. Shu sababli jasorat bir tomondan universal konseptual xususiyatlarni namoyon qilsa, ikkinchi tomondan, milliy tafakkur va madaniyatga xos semantik belgilar bilan boyigan lingvokulturologik fenomen sifatida namoyon bo'ladi.

Kognitiv semantika nuqtayi nazaridan konsept inson ongida muayyan predmet, hodisa yoki voqelik haqidagi bilimlarni tartibga soluvchi mental tuzilma sifatida qaraladi. Konseptning semantik tarkibi lug'aviy ma'no bilan cheklanmaydi. Unda insonning individual va ijtimoiy tajribasi, emotsional munosabati, madaniy bilimlari, baholash mezonlari hamda assotsiativ tasavvurlari mujassamlashadi. Shu jihatdan "jasorat" leksemasining lug'aviy mazmuni ushbu konseptning faqat verbal ifodasini tashkil qiladi, konseptning o'zi esa ancha keng kognitiv mazmunga ega.

"Jasorat" konseptining kognitiv-semantik tuzilishini tahlil qilish unda bir nechta asosiy semantik komponentlar mavjudligini ko'rsatadi. Birinchi navbatda, jasorat muayyan xavf, tahdid, qiyinchilik yoki qarshilik mavjudligini nazarda tutadi. Oddiy va qarshiliksiz vaziyatda amalga oshirilgan harakat, odatda, jasorat sifatida baholanmaydi. Ikkinchidan, shaxs ushbu xavfni anglashi kerak. Uchinchidan, xavfning mavjudligiga qaramay, inson harakat qilishga qaror qiladi. To'rtinchidan, bu harakat muayyan maqsad yoki qadriyatga yo'naltiriladi. Beshinchidan, shaxs o'z tanlovi va uning mumkin bo'lgan oqibatlarini qabul qiladi. Shunday qilib, **"jasorat"** konseptining semantik tuzilishida xavf, qo'rquv, iroda, tanlov, harakat, maqsad va mas'uliyat kabi komponentlar o'zaro birlashadi.

Mazkur jihat jasorat va qo'rqmaslik tushunchalarini farqlash imkonini beradi. Qo'rqmaslik xavf oldida qo'rquv hissining mavjud emasligini anglatga, jasorat ko'pincha qo'rquvning mavjudligiga qaramay, uni yengib, maqsad sari harakat qilish bilan tavsiflanadi. Demak, kognitiv jihatdan qo'rquv jasorat konseptining mutlaq antonimik elementi bo'libgina qolmay, uning shakllanishini ta'minlaydigan konseptual komponentlardan biri ham hisoblanadi. Inson xavfni anglaydi, qo'rquvni his etadi, biroq iroda va qadriyatlar tizimiga tayangan holda uni nazorat qilib, faol harakatni davom ettiradi. Shu sababli jasoratni "qo'rquvning yo'qligi"dan ko'ra "qo'rquv ustidan irodaviy nazorat" sifatida tushunish uning kognitiv mohiyatini aniqroq ifodalaydi.

"Jasorat" konseptining semantik maydoni unga yaqin bo'lgan **"mardlik"**, **"qahramonlik"**, **"matonat"**, **"qat'iyat"** va **"fidoyilik"** tushunchalari bilan shakllanadi. Ushbu birliklar o'rtasidagi semantik yaqinlik ularning bir xil konseptual makonga mansubligini ko'rsatsa-da, ularning har biri alohida differensial belgilarga ega. Mardlik shaxsning barqaror ijobiy axloqiy-irodaviy fazilatini ifodalashga moyil bo'lsa, jasorat ko'proq muayyan vaziyatda namoyon bo'ladigan faol harakat bilan bog'lanadi. Matonat qiyinchilik va sinovlarga bardosh berish, qat'iyat esa belgilangan maqsaddan chekinmaslik ma'nosini kuchliroq ifodalaydi. Fidoyilikda o'z manfaatidan voz kechish va boshqa shaxs yoki yuksak maqsad manfaatini ustun qo'yish semasi yetakchilik qiladi. Qahramonlik esa ijtimoiy jihatdan alohida ahamiyatga ega, favqulodda jasoratli harakatning yuqori darajadagi baholanishi bilan tavsiflanadi.

Shu jihatdan **"jasorat"** mazkur tushunchalarni bog'lovchi muhim konseptual markazlardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, jasoratli shaxs ayni paytda mard, qat'iyatli va matonatli bo'lishi mumkin, muayyan vaziyatlarda uning jasorati fidoyilik yoki qahramonlik darajasiga ko'tarilishi mumkin. Biroq mazkur birliklarning semantik chegaralari to'liq ustma-ust tushmaydi. Bu esa konseptual maydonning markaz va periferiyadan iborat murakkab tuzilishga ega ekanligini ko'rsatadi.

Jasoratning kognitiv tuzilishida **"harakat"** semasi alohida mavqega ega. Chunki jasorat faqat ichki ruhiy holat sifatida emas, balki muayyan faoliyat orqali namoyon bo'ladigan xususiyat sifatida idrok etiladi. Shaxsning jasur ekanligi uning muayyan murakkab vaziyatdagi xatti-harakati orqali aniqlanadi. Shu sababli tilda *jasorat ko'rsatmoq, xavfga qarshi bormoq, ortga chekinmaslik, mardona*

kurashmoq, haqiqatni himoya qilmoq, jonini fido qilmoq kabi fe'lli konstruksiyalarning faol qo'llanishi tasodifiy emas. Ular jasorat konseptining dinamik xususiyatini namoyon qiladi.

Kognitiv semantikaning muhim masalalaridan yana biri mavhum tushunchalarning metaforik modellar orqali konseptuallashtirilishidir. Inson ko'pincha bevosita kuzatish qiyin bo'lgan ruhiy va axloqiy holatlarni jismoniy tajribaga asoslangan tushunchalar orqali idrok etadi. "Jasorat" konseptining verbalizatsiyasida ham bunday mexanizm faol kuzatiladi. Masalan, *boshini baland tutmoq, sinovga tik qaramoq, irodasi bukilmalik, ruhi sinmaslik, oldinga qadam tashlamoq, ortga chekinmaslik* kabi birliklar insonning ichki holatini fazoviy va jismoniy tajriba orqali ifodalaydi.

Ushbu ifodalarda "yuqori" va "tik" holatlar ijobiy aksiologik mazmun kasb etadi. "Boshini baland tutish" insonning sha'ni va ichki ishonchini, "tik turish" ruhiy barqarorlikni, "bukilmalik" va "sinmaslik" esa qiyinchilik qarshisida irodaning mustahkamligini anglatadi. "Oldinga yurish" maqsad sari harakatni, "ortga chekinmaslik" esa qat'iyatni ifodalaydi. Shunday qilib, jismoniy makon, harakat va predmetlarning xususiyatlariga oid bilimlar insonning ruhiy-axloqiy fazilatlarini konseptuallashtirish uchun kognitiv manba vazifasini bajaradi.

Lingvokulturologik nuqtayi nazardan esa "jasorat" fenomenining milliy qadriyatlar tizimidagi o'rni muhimdir. Til xalqning tarixiy xotirasi va madaniy tajribasini saqlovchi vosita ekanligi sababli, jasorat haqidagi tasavvurlar ham milliy ongga xos belgilar bilan boyiydi. O'zbek lingvomadaniyatida jasorat tushunchasi ko'pincha mardlik, or-nomus, Vatanga sadoqat, oilani va yaqinlarni himoya qilish, fidoyilik, sabr-matонат, va'daga vafo kabi qadriyatlar bilan o'zaro bog'lanadi. Bunda jasorat individual xususiyat bo'lish bilan bir qatorda, shaxsning jamiyat oldidagi axloqiy mas'uliyati bilan ham belgilanadi.

O'zbek xalq og'zaki ijodi, dostonlar, maqol va matallar hamda badiiy matnlarda mard va jasur inson obrazi xalqning ideal shaxs haqidagi qarashlarini mujassamlashtiradi. Xalq qahramonlari tasvirida jismoniy kuchning o'zi yetarli belgi hisoblanmaydi. Qahramon, odatda, adolatni himoya qiluvchi, so'zida turuvchi, yaqinlari va yurtiga sodiq, zarur vaziyatda o'z manfaatidan voz kecha oluvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Bu esa milliy madaniy ongda jasorat va axloqiylik bir-biridan ajratilmasligini ko'rsatadi.

Shu jihatdan jasorat fenomenining aksiologik xususiyati alohida ahamiyat kasb etadi. Har qanday xavfli xatti-harakat ham madaniy ongda jasorat sifatida baholanmaydi. Agar insonning xavfli harakati ijtimoiy yoki axloqiy jihatdan maqbul maqsadga ega bo'lmasa, u tavakkalchilik, ehtiyotsizlik yoki boshqa mazmunda talqin qilinishi mumkin. Jasorat maqomini olish uchun harakat muayyan ijobiy qadriyat bilan bog'lanishi talab qilinadi. Demak, jasorat konseptining lingvokulturologik strukturasida "ijobiy baho" komponenti markaziy o'rinlardan birini egallaydi.

Bunda "or-nomus" tushunchasi bilan munosabat ham diqqatga sazovordir. O'zbek lingvomadaniyatida insonning o'z sha'ni, oilasi, yaqinlari yoki jamiyat qadriyatlarini himoya qilishi mardlik va jasorat bilan bog'lanadi. Shu bois *boshini egmaslik, so'zidan qaytmaslik, orini himoya qilish, mard turish* kabi ifodalar faqat shaxsning ruhiy holatini emas, balki jamiyat tomonidan e'tirof etilgan axloqiy xulq modelini ham ifodalaydi. Bunday birliklarda jasoratning individual-psixologik va ijtimoiy-madaniy komponentlari bir nuqtada birlashadi.

"Jasorat" fenomenining lingvokulturologik tabiatini o'rganishda uning tarixiy xotira bilan bog'liqligini ham e'tiborga olish zarur. Har bir xalqning tarixida murakkab sinovlar, ijtimoiy qarama-qarshiliklar va xalq hayotida muhim iz qoldirgan shaxslar mavjud bo'lib, ular haqidagi kollektiv xotira jasorat konseptining mazmunini shakllantiradi. Bunday tarixiy-madaniy tajriba keyinchalik badiiy adabiyot, folklor, frazeologik birliklar va boshqa diskursiv shakllar orqali avloddan avlodga uzatiladi.

Natijada jasorat faqat lug'aviy ma'no emas, balki kollektiv madaniy xotiraning muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Shuningdek, jasoratning jismoniy va ma'naviy ko'rinishlarini farqlash muhimdir. Jismoniy jasorat insonning bevosita hayot yoki salomatlik uchun xavfli vaziyatdagi xatti-harakatlari bilan bog'liq bo'lsa, ma'naviy jasorat haqiqatni aytish, adolatsizlikka qarshi chiqish, o'z e'tiqodi va tamoyillariga sodiq qolish, ijtimoiy bosim sharoitida to'g'ri deb hisoblangan qarorni himoya qilish kabi vaziyatlarda namoyon bo'ladi. Ikkinchi holatda jismoniy xavf mavjud bo'lmasligi mumkin, biroq shaxs obro', ijtimoiy mavqe yoki boshqa manfaatlarni yo'qotish ehtimolini ongli ravishda qabul qiladi. Bu esa jasorat konseptining semantik doirasi jismoniy xavfdan ancha keng ekanligini ko'rsatadi.

Mazkur xususiyat "jasorat" konseptining zamonaviy diskursdagi mazmuniy taraqqiyotini ham belgilaydi. Bugungi ijtimoiy-madaniy sharoitda jasorat faqat jang maydoni yoki favqulodda holat bilan bog'liq tushuncha emas. U kundalik hayotdagi mas'uliyatli qaror, o'z xatosini tan olish, haqiqatni himoya qilish, boshqalarning huquqlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish, qiyinchiliklarga qaramay maqsad sari harakat qilish singari holatlarga nisbatan ham qo'llanishi mumkin. Natijada konseptning semantik periferiyasi kengayib, unda ijtimoiy, psixologik va axloqiy jasoratga oid ma'nolar faollashadi.

Kognitiv va lingvokulturologik yondashuvlarning birlashtirilishi "jasorat" fenomenini yanada kengroq talqin qilish imkonini beradi. Kognitiv yondashuv ushbu tushunchaning inson ongida qanday semantik komponentlar, obrazlar va metaforik modellar asosida shakllanishini aniqlashga xizmat qilsa, lingvokulturologik tahlil uning milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va jamiyatning ideal shaxs haqidagi tasavvurlari bilan bog'liqligini ochib beradi. Shu bois jasoratni faqat alohida leksemaning ma'nosi sifatida emas, balki til, tafakkur va madaniyatning o'zaro ta'sirida shakllanuvchi murakkab mental-madaniy tuzilma sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, "jasorat" fenomeni kognitiv-semantik jihatdan xavf va qiyinchilikni anglash, qo'rquvni boshqarish, irodaviy tanlov qilish, faol harakatga o'tish va maqsadga sodiq qolish kabi semantik komponentlarning o'zaro munosabati asosida shakllanadi. Uning konseptual maydonida mardlik, matonat, qat'iyat, fidoyilik va qahramonlik singari tushunchalar muhim o'rin tutadi. Lingvokulturologik nuqtayi nazardan esa jasorat milliy qadriyatlar, tarixiy-madaniy tajriba, or-nomus, sadoqat, Vatan, oila va ijtimoiy mas'uliyat haqidagi qarashlar bilan chambarchas bog'lanadi. Til birliklarida uchraydigan "tik turish", "bukilmaslik", "sinmaslik", "oldinga yurish", "ortga chekinmaslik" kabi obrazlar ushbu fenomenning kognitiv asoslarini namoyon qiladi. Shu tariqa "**jasorat**" tilda insonning shunchaki qo'rqmasligi emas, balki uning ma'naviy-irodaviy barqarorligi, qadriyatlarga sodiqligi va murakkab vaziyatda ongli tanlov qila olish qobiliyatini ifodalovchi ko'p qatlamli lingvomadaniy konsept sifatida reprezentatsiya qilinadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2001.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002.
3. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Краткий словарь когнитивных терминов. – Москва: Филологический факультет МГУ, 1996.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2001.

5. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. – Москва: Академический проект, 2004.
6. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Москва: Языки русской культуры, 1996.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
8. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. – New York: Oxford University Press, 1997.
9. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An Introduction. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
10. Kövecses Z. Metaphor: A Practical Introduction. – Oxford: Oxford University Press, 2010.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

**XIX RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
MATERIALLARI**
2026-yil, oktyabr

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 19-son (13-oktyabr, 2026-yil). – 191 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 9-oktyabr.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.